

A könyvtárosképzés jelene és kilátásai

A *Journal of American Society for Information Science* 1988. évi 3. számát – *Kilátások ... az információkezelők oktatásának új dimenziói és irányai* címmel – a széles értelemben vett informátor- és könyvtárosképzésnek szentelte.

A közelmúltban is több orgánus foglalkozott már ezzel a kérdéssel. Közülük a Drexel Egyetem könyvtár- és információtudományi tanszékének professzora, **Guy Garrison** [1] szemléjében kiemeli az *Annual Review of Information Science and Technology (ARIST)* 1982-től publikált tanulmányait, továbbá az Amerikai Könyvtárosképző Iskolák Szövetsége (Association of American Library Schools) és a Nemzetközi Akadémia (International Academy) által az amerikai könyvtárosképzés századik évfordulója alkalmából 1982-ben összehívott Santa Barbara-i konferencia anyagát, amelyet a *Library Trends* két külön számban tett közzé.

E fórumokon vetődött fel és fogalmazódott meg a képzés tartalmi átalakításának szükségessége az általánosabb értelmű információpolitika szolgálatának és az információforrások együttes menedzselésének jegyében. Az új szemlélet, "az information resource management" jellemzője, hogy széles alapról kiindulva vizsgálja a társadalmi szempontból fontos információforrások (tehát nem csupán a könyvtári gyűjtemények) szervezésének, építésének, kezelésének, elérésének és használatának kérdéseit, ami szükségképpen kihat a könyvtáros- és informátorképzésre is.

Garrison a szükséges szemléletváltás ellenére is egységesebb képzést sürget, mégpedig központi tervezés alapján. Ellenkező esetben ui. a képzőintézmények csak megérzéseikre hagyatkozhatnak a tervezésben, s ez nem látszik elég hatékonynak az információs társadalomba való átmenet érdemi támogatására.

Mindennek előfeltétele, hogy az Amerikai Könyvtáros Egyesület (American Library Association = ALA) mint a könyvtárosképzés fő irányítója aktívabban kooperáljon a határterületek oktató intézményeivel (pl. Association for Computing Machinery, Data Processing Management Association stb.).

Robert M. Hayes [2], a kaliforniai egyetem (University of California, Los Angeles = UCLA) tanszékvezető professzora és az amerikai könyvtárügy egyik legjelentősebb képviselője a könyvtárosok jelenét és jövőjét a "hivatásos információkezelők" társadalmi csoportjának helyzetéből kiindulva vizsgálta. *Porat*-ra hivatkozva vonta le a következtetést, hogy a képzett könyvtárosok a gazdaság ún. információs szektorába tartoznak, miközben ez a könyvtárosképző intézményeknek arra a felelősségére figyelmeztet, hogy jelentősebb részt kell vállalniuk az információs kultúra társadalmi méretű fejlesztéséből, a nem könyvtári területen dolgozó információs szakemberek oktatásából és képzéséből.

Az információgazdaság mind közkeletűbb érvényesítése felé haladva, a képző intézményeknek elsősorban arra kell felkészíteniük hallgatóikat, hogy megértsék az információpolitika kialakításának szükségességét, komplexitását, összetettségét, különféle összetevőit és összefüggéseit azokkal a társadalmi és intézményei döntésekkel, amelyek az információforrásokhoz való hozzáféréssel kapcsolatosak. A hallgatóknak egyre inkább át kell látniuk az intézményi és magánszektor kapcsolatrendszerét, beleértve a szellemi tulajdon védelmének kérdését is, ami az adott politikai, gazdasági háttér megismerése nélkül – talán bizonygatni sem kell – lehetetlen.

Az információs technológia oktatásának szükségességéhez – állította a neves tanszékvezető – ma már nem fér kétség, és a képző intézmények tanrendjében minden bizonnyal helyet kapott a számítógépek könyvtári alkalmazásának tanítása, akár a katalóguskészítésről, akár az információkeresésről van szó. Ám a gyorsuló fejlődés láttán a képzésnek a numerikus, grafikus és digitalizált képi adattárak könyvtári használatára is fel kell készítenie hallgatóit, képessé kell őket tenni arra, hogy a különböző optikai, képi információkat rögzítő eszközökkel, a telekommunikációs hálózatokkal tudjanak dolgozni. A tanterveknek ezt a tendenciát szükségképpen követniük kell.

Az információs társadalom kialakulásának egyik bizonyítéka, hogy az információs szektorban foglalkoztatottak száma állandóan emelkedik. A képző intézmények – köztük az UCLA is – azt tapasztalják, hogy végzett hallgatóik egyre nagyobb arányban helyezkednek el szakkönyvtárakban (25%), illetve az információs ipar nem könyvtári egységeinél (25%). Ez szolgálhatott az ALA számára a legfőbb érvként ahhoz, hogy az 1972-ben megfogalmazott képzési irányelveit felülvizsgálja [3, 4]. Az új javaslatok a "nyitás" jegyében keltek, minthogy a jelenlegi helyzetben elsősorban a konvertálható, bármely információs rendszerben felhasználható ismeretekre és készségekre van szükségük a hallgatóknak.

Tantervek – tanrendek

A tanterv – nyugati felfogás szerint – egyfelől a szakmai célokat és elvárásokat tartalmazza, másfelől olyan szerződésnek tekinthető, amely egyeztetni a tantervi igényeket és a hallgatók érdekeit. Másként szólva: a szakmai gyakorlat és az oktató intézmény közötti megállapodás dokumentuma.

A tantervnek – Hayes szerint – a magas szakmai, vezetési és kutatási szintet kell megcélózni. Magja egyrészt a feldolgozás, függetlenül attól, hogy katalógizálásnak vagy információszervezésnek hívják-e; másrészt a tájékoztatás vagy információkeresés; harmadrészt a válogatás, szervezés és vezetés; végül a

pályakép alakítása. Ezekhez kapcsolódnak a különböző kutatási módszerek és kapcsolatépítési technikák.

A katalogizálás nem csupán a könyvtári tevékenységek szíve, hanem minden információs rendszer kulcskérdése. Oktatásakor sokkal inkább a problémákra, mint a szabályokra kell összpontosítani, jól megvilágítani a katalógus és egyéb adatbázisok különbségét és hasonlóságát. A referenzszolgáltatások ismeretanyagát is inkább a kutatási-keresési módszerek, kapcsolatteremtési és közvetítési technikák köré kell csoportosítani, nem pedig a forrásismeretek köré.

A képzésnek – az orvosképzés "tanító kórház" mintáját követve – a könyvtári és információs gyakorlatra kell alapoznia. Ami pedig az intézményi specializációt illeti, ennek csak a felsőbb – igényesebb – szinteken van létjogosultsága és egyre növekvő jelentősége.

Az elmélet szerepéről a következőket: miközben nagyon fontosak a gyakorlatban hasznosítható ismeretek és azok a követelmények, hogy a hallgatók jól tájékozódjanak a világban, nem szabad megfeledkezni arról, hogy az ebbéli törekvések csak megbízható elméleti alapokra épülve számíthatnak sikerre. Ez ui. előfeltétele a megfelelően széles kitekintő-, áttekintő- és alkalmazkodóképesség megszerzésének. Ezért szükséges, hogy az oktatás során az elméletre, a koncepcióalkotásra, a problémák tudatosítására és meghatározására határozott nyomtaték essék. Azt, hogy az elsajátított tudást aztán hogyan kell és lehet alkalmazni, a végzetek úgyis első munkahelyükön tanulják meg.

Már az 1972. évi ALA-standard utalt a könyvtárosképzés interdiszciplináris jellegére és sajátosságaira. Ez azóta még aktuálisabbá vált a képzés illetékességi körének kibővülésével. A kérdés csak az, hogy mindez hogyan érvényesíthető a konkrét tantervekben, s ennek jegyében a hallgatók hogyan és milyen mértékben kapcsolódhatnak be a határterületek programjaiba, hiszen az információs szektor egyéb – bár közeli – ágazatainak szükségleteire folyó képzés (bibliográfusok, levéltárosok, indexelők, információs szakértők stb.) sokban hasonlít a könyvtárosképzésre, miközben sok mindenben el is tér tőle, amit a tananyag és a képzési formák megválasztásakor bizonyos mértékig figyelembe kell venni. A képzésben ennek ellenére is lehetnek bizonyos átfedések (pl. rendszerszervezés, a mesterséges intelligencia kutatása, a szakértő rendszerek működtetése, számítógépes hálózatok szervezése stb.). E tárgyak mindegyike a mérnöki tudományok, a könyvtáros- és informatorképzés szemszögéből egyaránt megközelíthető. E tekintetben ma még sok a tisztázandó kérdés.

Fontos azonban kiemelni, hogy az elméleti kutatás nagy szerepet játszik a színvonalas oktatásban és a gyakorlatban felmerült problémák felismerésében, megfogalmazásában és megoldásában is. Ezért az oktatás során kiemelten kell foglalkozni kutatómó-

szertannal, részint szemináriumokon, részint az egyéni kutatómunka segítségével.

A könyvtáros alapképzés az USA-ban – viszonylag kevés kivétellel – egyszakos, egy naptári évet, illetve 480 tanítási órát tesz ki. Néhol az 5–6 szemeszteres forma honosodott meg, ami kb. két tanévnek felel meg, 720 tanórán. Előfordulnak köztes megoldások is, amelyeket különböző fokozatok elérése céljából szerveznek. Los Angelesben az UCLA-n pl. 15 éve 720 órás oktatás folyik, az oktatók és a hallgatók kölcsönös megalapozására. Hayes ezt a hosszabb képzést tartja sikeresebbnek, és azt javasolja az amerikai könyvtárosképző intézményeknek, hogy a jövőben erre mozduljanak el.

Az oktatók

Manapság az oktatók kinevezésénél elsősorban a mennyiségi kritériumok (publikációk száma, megbízások száma stb.) alapján döntenek, kevésbé veszik figyelembe – mint nehezen mérhető, számszerűsíthető tényezőket – a rátermettséget és a hivatástudatot, holott a jövőben éppen ez volna a kívánatos. Olyan szakemberekre van szükség, akik megbízható szakmai ismereteiket emberi magatartásukkal hitelesítik, és magas fokon képesek tudásuk átadására.

A könyvtárosképző tanszékek az USA-ban és világszerte általában a legkisebbek közé tartoznak az anyaintézményen belül. Az ideális oktatói létszám 15 és 20 főfoglalkozású munkatárs lenne, s így az alaptárgyakon kívül bizonyos szakosodást, specializációt is biztosítani lehetne.

Hallgatók, továbbtanulási lehetőségek

Az oktatás sikere érdekében bizonyos ismereteket már a felvételtől meg kellene követelni: az idegen nyelvi, a statisztikai és matematikai, a számítógépprogramozási és a számviteli ismereteket, valamint a kommunikációs és íráskészséget.

A felsorolt ismeretek elsajátítására – a jogi és orvostudományi képzés mintájára – akár előkészítő kurzusok formájában is sor kerülhet. Így a hallgatók már a kezdetektől világosan látják szakmai karrierjük lehetőségét, irányát, és szélesebb körben kelthetik fel az érdeklődést az információs hivatás iránt.

Az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában jelenleg folyó információs szakemberképzés áttekintéséhez az American Society for Information Science (ASIS) a következő forrásokat ajánlja az érdeklődők figyelmébe [5]:

- Education for the Information Profession. ASIS, 1981.
- The College Blue Book. 20. ed. New York, Macmillan, 1985.
- American Library Association. Committee on Accreditation. Standards for Accreditation. ALA, 1972.
- Administrative Directory of University and College Computer Science Data Processing Programs and Computer Facilities. New York.

A fenti kiadványokon kívül még további négy, az információs szakemberek képzéséhez valamilyen formában kapcsolódó intézmény oktatási programját érdemes áttekinteni:

- Computing Sciences Accreditation Board (CSAB),
- American Assembly of Collegiate Schools of Business (AACSB),
- Association of Records Managers and Administrators (ARMA),
- Data Processing Management Association (DPMA).

A "The College Blue Book", az ottani felsőoktatási tájékoztató szerint informatikus, vagy az információval valamilyen kapcsolatban lévő képzés az USA és

Kanada 3300 felsőoktatási intézményében 286 program szerint folyik. E programok mindegyikének címében szerepel az "információ" szó, olyan környezetben, mint "kommunikáció", "törvény", "könyvtár", "menedzsment" stb.

A meghirdetett programokat az alábbi négy témakörbe lehet sorolni, a következő arányokban:

információtudomány	20%,
információs rendszerek	61%,
információs menedzsment	4%,
információs eljárások	3%.

Az 1. táblázat a 268 program által nyújtott képesítési szintek megoszlását mutatja a fenti témakörök tükrében.

1. táblázat

A 268 program által nyújtott képzési szintek megoszlása

Témakörök	Összesen	A program által nyújtott képzési szint			
		Alapszint	Középszint (Bachelors)	Felsőszint (Masters)	Doktorátus
Információtudomány					
Információtudomány	18	1	13	9	5
Információ – számítógép-tudomány	10	2	8	5	4
Számítógép – információtudomány	42	4	35	13	5
Összesen	70	7	56	27	14
(százalékos megoszlás)		10%	80%	39%	20%
Információs rendszerek					
Különböző információs rendszerek	56	15	38	3	1
Számítógép és információs rendszerek	90	39	66	4	0
Menedzsment és információs rendszerek	34	2	28	11	0
Összesen	180	56	132	18	1
(százalékos megoszlás)		31%	73%	10%	0,6%
Információs menedzsment					
Információs menedzsment (különböző)	8	1	8	0	0
Számítógép és információs menedzsment	1	0	1	0	0
Menedzsment és információ	2	0	2	0	0
Összesen	11	1	11	0	0
(százalékos megoszlás)		9%	100%	0%	0%
Információfeldolgozás					
Információs eljárások	5	4	1	0	0
Számítógép és információfeldolgozás	2	2	1	0	0
Összesen	7	6	2	0	0
(százalékos megoszlás)		86%	29%	0%	0%
Mindösszesen (a hozzá viszonyított százalékos megoszlás)	268	70	201	45	15
		26%	75%	17%	6%

A táblázatból látható az ún. "Bachelor degree", vagyis a középfokú képesítést kínáló programok túlsúlya. Egyetlen terület, az információfeldolgozásé kivétel; itt az alapképzés programjai dominálnak.

Az ALA által elfogadott és jóváhagyott tantervekben 1983 és 1987 között az "információval" foglal-

kozó stúdiumok aránya a korábbi 20%-ról 41%-ra emelkedett, ami nem okvetlenül jelent tartalmi változást is. Erre csak akkor van remény, ha a képzési rendszer (és maga az ALA) deklaráltan nyit az általánosabb értelemben vett informatorképzés felé.

Az ASIS jelenleg – s ez szellemes taktika – nem azt próbálja meghatározni, milyen legyen a képzés, hanem hogy milyen ne legyen! Nevezetesen:

- ▶ ne legyen alárendelve egyetlen tudománynak, célnak vagy iparágnak sem, ne szűkítse körét a szakmai alkalmazhatóság vagy bármi egyéb alkalmazhatósági kritérium;
- ▶ ne a mai "piacnak" képezzen gyakorló szakembereket, hanem a ma használható ismeretek átadásával készítsen fel a "holnapra";
- ▶ ne legyen technológiához kötött, mivel a technikai változások napjainkban igen gyorsak, s ezért az ilyen típusú ismeretek gyorsan elavulnak.

A fentiekből következően nehéz meghatározni a tanítandó technikai, technológiai ismeretek körét, arányát és mélységét [6]. Mindenesetre ma már az információs munkakörben dolgozó szakembereknek megbízható technikai ismeretekkel és számítógépes készségekkel kell rendelkezniük. Ezt illusztrálja a *Library Journal* 1987. évi első számában közzétett álláshirdetések követelményeinek százalékos megoszlása; az összes hirdetés 64%-a nem hagyományos (CD-ROM-on lévő, vagy videoszalagos, mikroformákkal dolgozó stb.) gyűjtemények gondozására keresett munkatársakat, és csak 36%-ban hirdettek a hagyományos, könyvalapú intézmények, munkatársat keresve.

Különösen fontosnak látszik az adatbázisok online üzemmódban való használatára, keresésre, illetve az adattárépítésre vonatkozó ismeretanyag oktatása. Ebben az oktató intézmények támaszkodhatnak egyéb információs rendszerek és szervezetek (pl. ASIS) tapasztalataira és segítségére. Ezáltal megvalósítható az elméleti és gyakorlati szakemberek együttműködése a közös problémák megoldásában. Egyik megoldásként a tanszékek és/vagy a hallgatók elemző tanulmányokkal, kutatások megtervezésével vehetnek részt a gyakorlati munkában, de jó megoldásnak látszik az is, ha a tanszékek személyzete az egyre növekvő számú magáncégekkel kooperál különféle átszervezések, felmérések, tesztelések (pl. szoftver) stb. alkalmával, ami a jó munkakapcsolat kialakulásán kívül gyümölcsöző lehet abból a szempontból is, hogy a gyakorlati szakemberek tapasztalatai közvetlenül csatolhatók vissza az oktatásba.

A tantervek korszerűsítésének módja lehet, hogy pl. a klasszikus könyvtártudományi tanszék összeolvad egy, az információs vagy kommunikációs munkával más szempontból foglalkozó tanszékkel, így terjesztve ki kompetenciáját és az oktatható ismeretek körét [7].

A Syracuse Egyetem informatikai tanszékén különösen fontosnak tartják a széles alapokra épülő képzés társadalmi beágyazottságát [8]. Abból indulnak ki, hogy az emberiség egésze szempontjából az információ a társadalmi, kulturális és gazdasági jólét forrása. Az információgazdálkodás vagy -kezelés pedig olyan életfunkció, amelyre a túléléshez, az önmegvalósításhoz és a társadalmi beilleszkedéshez a társadalom minden tagjának szüksége van. Az in-

formációs és könyvtári szakembereknek éppen ezért rendelkezniük kell olyan szakismeretekkel és gyakorlati tapasztalatokkal is, amelyek a könyvtárat fenntartó intézmény jellegére, kapcsolataira stb. vonatkoznak és nagyon eltérőek lehetnek.

1974-től tehát fokozatosan alakították át a képzés tartalmát, majd ezt a névváltozás is követte. Kezdetben elsősorban a kommunikáció, a kapcsolatteremtés, a számítógép- és információtudomány felé bővítették a tananyagot, 1981-ben pedig olyan speciális, felsőfokú képesítést nyújtó programra szakosodtak, amelynek összefoglaló neve: információs források menedzsmentje. 1987-ben kapták meg a "master" fokozatot az első kurzus hallgatói.

A stúdium a következő ismeretanyagra épült:

- ▶ Az *információs igények vizsgálata*, a felhasználói szokások, egyéni információkeresési stratégiák elemzése, információforrások és rendszerek hatékony használatának feltételei stb.;
- ▶ *információs szolgáltatások*, térítések, ellenőrzés és jogvédelmi kérdések;
- ▶ *információs menedzsment*, az információs rendszerek szervezése, vezetése, elméleti és gyakorlati problémái könyvtári, médiatári és szakkönyvtári központokban;
- ▶ *információpolitika*, a hosszú távú nemzeti és nemzetközi információpolitikai törekvések, különös tekintettel a szövetségi tudományos és műszaki információpolitikára, amelyben igen fontos mozzanat az információ társadalmi szerepének tudatosítása;
- ▶ *információkutatás/keresés*, amely központi helyet foglal el minden könyvtárosképző intézmény tantervében. Ezen elsősorban a különböző technikák elsajátítása értendő, információkutatási módszerek, adatelemzés, adatbázis-építés, szintetizálás, fejlesztés és referenzproblémák.

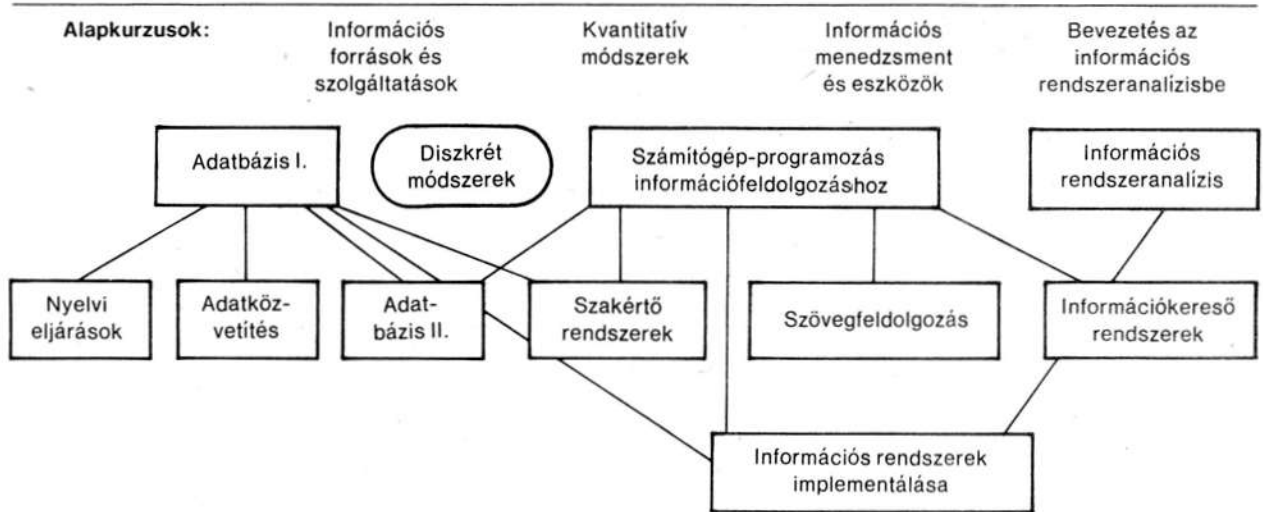
A doktori fokozatukon dolgozók olyan kutatásokba kapcsolódhatnak, mint:

- ▶ információs igényvizsgálat tartalomelemzéssel;
- ▶ az ötven szövetségi állam által támogatott nemzeti információforrások építése, szervezése;
- ▶ a felnőttoktatást segítő nemzetközi információelosztó hálózatok kialakításának vizsgálata.

A Drexel Egyetem – az ott folyó könyvtárosképzést is beleértve – 1991-ben ünnepli alapításának centenáriumát. Jelenleg a kereteiben szervezett programok elsősorban informatikai, információtudományi irányultságúak, ahogy ezt az 1. ábra is mutatja [9].

A közeljövő szakmai sikereinek titka – mint már említettük – az érdemi és állandó együttműködés a gyakorló információs szakemberek és az oktatók között a kutatómunka, az oktatás és a gyakorlati élet minden területén. Ez különösen az alábbi négy témakörben lehet gyümölcsöző:

- ▶ információs források használatának stratégiája,
- ▶ az adattervezés stratégiája,
- ▶ az emberi tényező hatásának vizsgálata az információs rendszerekben,
- ▶ információs források költség- ráfordítás elemzésének módszerei.

Egyéb kurzusok információs menedzsereknek:

Információs rendszerszervezés
 Információs szolgáltatások szervezése
 Információs központok menedzselése
 Információs etika
 Információs ipar
 Automatizálás tervezése
 Információs rendszerek innovációja

Információs rendszerszervezőknek:

Információkeresés
 Információs rendszerek értékelése
 Indexelés
 Igénykutatás
 Ügyvitel-gépesítés
 Használói interfész
 Bibliográfiai adatbázisok online üzemmódú használata
 Bevezetés a Prolog-ba

1. ábra A Drexel egyetem információs kurzusai

Az információs-könyvtáros szakma elmélete is igen gyakorlatias [11]. A képzés során e gyakorlati tapasztalatok, ismeretek, apró "fogások" átadása és megszerzése a legnehezebb feladat. Számtalan formában próbálnak meg ennek elébe menni az oktató intézmények csakúgy, mint a szakmai társaságok, szakértők, különböző kereskedelmi szervezetek stb., amikor tanfolyamokat ajánlanak, konferenciákat, szemináriumokat, műhelymunkát szerveznek. E tekintetben nagy segítséget jelent a legújabb technika alkalmazása. A CD-ROM, a mikroszámítógépes oktatóprogramok, a videorendszerek stb. segítségével akár otthon is megtanulhatóvá válnak bizonyos ismeretek. Az információs szakterületeken dolgozó munkatársaktól ma már elvárható bizonyos számítógépes intelligencia, de a felhasználók számára is egyre szükségesebbek ezek az ismeretek.

A mikroszámítógéppel segített felhasználóképzés jó példája a Nemzeti Orvosi Könyvtár (National Library of Medicine = NLM) GRATEFUL MED rendszere, amely a MEDLINE egyszerűsített változatán tanítja meg az online keresési stratégiát az ezt használóknak. Az adatbázis használati adatai szerint 1985 és 1987 között megtízszereződött a használók száma, amiben valószínűleg nagy szerepe van az öt éve folyó mikrogépes oktatásnak.

A képzés szélesebb alapokra való helyezése szoros kapcsolatban áll a számítástechnika szédítő

térhódításával. Növekszik az információs termékeket és szolgáltatásokat közvetlenül igénybe vevő (vég)-felhasználók száma. Újabb és újabb csoportok tűnnek fel: a 11–14 év közötti iskolás korosztály mint speciális felhasználói csoport, vagy az orvosok, továbbtanulók, tudósok, ipari szakemberek stb. csoportja. Mindez jól tükrözi az informálódási szokások változását. E felhasználói csoportok képzésére egyre nagyobb számban állnak rendelkezésre a könyvtárak és tájékoztató intézmények különböző segítő-tanító kisszámítógépes programjai.

Érdekes kezdeményezés, hogy az NLM bátorításával és támogatásával orvosi informatikát tanítanak a Marylandi Egyetem orvostudományi karán tanulóknak, illetve a nővérképzőben az ápolószemélyzetnek [12]. Ezt az informatika orvostudományi alkalmazása indokolja, amely a diagnóziskészítéstől a beteg minden adatát feldolgozó információs rendszerekig nélkülözhetetlen segédeszköz.

Ugyancsak az orvostudományban terjed a leggyorsabban a szakértő rendszerek kialakítása és alkalmazása. Itt – a szó elsődleges értelmében mondhatni – egyenesen létkérdés a speciális adatbankok (pl. vérbank) működtetése és hálózati összekapcsolhatósága. A képi információkat rögzítő videolemezes rendszerekkel másodpercek alatt előkereshető egy-egy kritikus operáció levezetésének "előképe", valamilyen kenet receptje vagy egy röntgenfelvétel.

Mindez indokolta teszi, hogy az egészségügyiek maguk is aktívan használni és építeni tudják ezeket a rendszereket, adatbázisokat és adattárakat. Ahogy a szike az ujjak meghosszabbítását, a sztetoszkóp a hallás tökéletesítését szolgálta, úgy a számítógépek az emberi memória határát terjesztik ki, megnövelik az analízis lehetőségeit, s az összes számításba vehető tényezőt együtt kezelve elősegítik a lehető legjobb diagnózis kialakítását, miközben különféle műszerekhez kapcsolva a terápiai munkában is részt vesznek.

A képzés egy másik ágát vizsgálva vetődik fel az archívumok, az irattárak és a levéltárak kezelőinek oktatási/tanítási reformja, illetőleg annak szükségessége [13]. Elengedhetetlen a jelenlegi képzési és képesítési szint emelése. Ennek jegyében dolgozták át 1986-ban az Amerikai Levéltárosok Egyesületének (Society of American Archivists) 1977-ben kiadott képzési irányelveit. Szükségesnek látszik továbbá a képzettségi szintek határozottabb elkülönítése, a technikai személyzet, a szakértők, az adminisztrátorok munkakörének pontosabb meghatározása és elkülönítése is. Mindehhez újra kell fogalmazni és tudatosítani a levél- és irattárosok helyét és szerepét az információs társadalomban.

A képzéssel kapcsolatos általánosabb kérdések

Közülük elsőként a terminológiai bizonytalanságot kell megemlíteni. Általános a tisztázatlanság az információs szakemberek mint "hivatásos információkezelők" megnevezésében szinte minden nyelvtérületen [14]. Az információs munkakörben dolgozók megnevezése ugyan igyekszik követni azt a feladatbővülést, ami ezen a területen az elmúlt két évtizedben bekövetkezett, nevezetesen hogy a könyvtárstudomány egybeolvadt az információtudománnyal, a számítógéptechnikával, a számítógépes és általános nyelvészettel, a menedzsmenttudománnyal, a megnevezések azonban eddig nem váltak standardizálttá.

Az új tudományterületek beépülése, egybeolvadása — persze — hosszú folyamat, s az általa produkált terminusokat lassan fogadja el és be a szakmai és a szélesebb közvélemény, ami a megnevezések standardizálódásának legfőbb feltétele. Ez egyébként jogos igénye az információs munkában dolgozóknak, már csak saját "azonosságukat" kialakításának, önmaguk teljesebb megvalósításának szempontjából is. Itt igencsak fontos szerepet vállalhatnak az oktató, képző intézmények.

A találó megnevezést a követelmények definiálása is elősegíti. Milyen is legyen az információs szakember az alkalmazó szemszögéből? Az elvárások négy csoportba sorolhatók:

- ▶ Legyen kezdeményező és kapcsolatteremtő személyiség.
- ▶ Rendelkezzék megbízható alapismeretekkel, ami elsősorban a jó, a megváltozott igényekhez igazodó elemi és középiskolai oktatást feltételez.

- ▶ Legyenek alapos szakismeretei, amelyeket az információtudományi, számítógépes vagy könyvtárstudományi iskolákban szerezhet meg.
- ▶ Tanúsítson magas szintű alkalmazkodóképiséget a gyakorlati munkában.

A hallgatónak és az oktatónak egyaránt tudnia kell, hogy a tanulás nem fejeződik be a diploma kézhezvételével, sőt bizonyos vonatkozásokban éppen ezután kezdődik azzal, hogy az iskolában tanultakat a gyakorlatban próbáljuk alkalmazni. E tanulási folyamatnak különösen az első munkahelyen kell igen aktívnak lennie, bár a pályafutás teljes hosszán meg kell őrizni az érdeklődést, a tudásvágyat és a szellemi rugalmasságot. Történhet ez önképzéssel vagy szervezett továbbképzés formájában. Azzal azonban minden pályatársnak tisztában kell lennie, hogy csak a pozitív hozzáállás lehet az alapja a józan önértékelésnek, az önbizalomnak, annak, hogy sikeres személyiséggé váljék.

Végül — némi humorral — milyen is legyen a jövő információs szakembere? Lelkes, jól képzett, rugalmas, ambiciózus, számítógépet ismerő, innovatív, olyan, aki keményen tud dolgozni, jó ítélőképessége van, szolgálattételre vágyik és fejlődőképes, egyszóval: egészen olyan, mint amilyenek ma is vagyunk.

Nemzetközi együttműködési törekvések az oktatásban

Az oktatás területén folyó kutatómunka nemzetközi összehangolásáról, eszközeiről és eredményeiről a Syracuse Egyetem magyar származású professzora, **Dosa Márta** számolt be, aki egyben a FID Oktatási és Képzési Bizottságának (FID/ET) vezetője, és 1986-tól az ASIS (Amerikai Információtudományi Társaság) megbízásából az információtudományi területen dolgozó oktatók kinevezésével is foglalkozik [15]. (Igen jó kapcsolatokat tart fenn a magyar felsőfokú könyvtárosképző intézményekkel is. — A ref.)

A képzés koordinálását nemzetközi szinten elsősorban a fejlődő országokban látszott kívánatosnak megszervezni és menedzselni. Így a FID/ET által 1980-ban kezdeményezett program is ezt célozta meg. Ennek érdekében a Syracuse Egyetemen 1983-ban létrehoztak és működtetnek egy "klíringállomást", ahol nemzetközi méretekben találhatók meg az információtudományi oktatásra, képzésre és ennek kutatására vonatkozó legfontosabb adatok.

Ezenkívül az egyetem a fejlődő országokban folyó egyetemi, ipari vagy állami szervezésű informatorképzést is támogatja adatgyűjtéssel, tanfolyamok szervezésével, oktatócsomagokkal, útmutatók és egyéb szolgáltatások kidolgozásával.

A bejelentésekből épülő klíringállomás anyagáról — így a megkezdett kutatásokról is — az általuk közreadott Newsletter tájékoztat.

A FID/ET Titkársága az említetteken túlmenően egy olyan elektronikus hálózatról készített előtanulmányt, amely azt szolgálja, hogy a fejlődő országok információs oktatóprogramjait összekösse az iparilag fejlett országokban lévő partnereikkel.

Öt év tapasztalatai szerint az alábbi témakörök iránt a legerősebb a képzés és a kutatás érdeklődése:

- információs menedzsment és az információs szakemberek döntéshozatali technikája,
- a kisebb nemzeti vagy multinacionális cégek információellátó rendszere,
- a helyi (bennszülött) lakosság kulturális forrásainak, szájhagyományainak felkutatása,
- a kutatási eredmények közvetítése a politikusoknak és a szakembereknek,
- az oktatók képzése.

Az e területen kibontakozó nemzetközi együttműködésnek nagy lendületet adott egy UNESCO által támogatott program [16], amely elsősorban a könyvtáros-, az informátor- és a levéltárosképzésben akar összhangot teremteni, kimondva, hogy "a különböző funkciók összhangját éppen az információ mint jelenség tanulmányozása teremti meg".

Az így "összehozott" kutatók "emberi hálót" alkotnak, amelynek tagjai egyszerre forrásai és használói a rendszerben meglévő információknak, s ezzel biztosítja az ismeretek nemzetközi megosztását és hasznosíthatóságát. Az ilyen típusú együttműködés haszna: az információs politika nemzetközi szintű összehangolása, ami hozzásegíthet egy nyitottabb, etikusabb közélet kialakulásához. Erre mutatott rá az Egyetemek Elnökeinek Nemzetközi Szervezete (International Association of University Presidents) is 1987-ben megtartott összejövetelén. Azt hangsúlyozta, hogy a felsőoktatásban is törekedni kell a szellemi erők nemzetközi összehangolására, az elmaradottabb régiók megsegítésére, mert mindannyian egy és ugyanazon világnak vagyunk azonos értékű részei.

Ennek az együttműködési formának kiemelkedő sajátossága, hogy a szellemi téren való együttműködést, az intellektuális javak megosztását tartja alapfeladatnak, és kisebb jelentőséget tulajdonít a technikai, technológiai kérdéseknek. Megfogalmazódott és erősödik a világban az "emberközpontúság", egymás segítése és tolerálása. Csak az ilyen hozzáállás hozhat bármilyen eredményt a jövőben.

Irodalom

- [1] GARRISON, G.: Challenges to information science education. = *Journal of the American Society for Information Science*, 39. köt. 5. sz. 1988. p. 362–366.
- [2] HAYES, R. M.: Education of the information professional: A library school perspective. = *Uott*, p. 312–317.
- [3] American Library Association. Committee on Accreditation. *Standards for Accreditation*, 1972. Chicago, 1972.
- [4] American Library Association. Committee on Accreditation. *A way ahead*. Chicago, 1986.
- [5] MOLL, J. K.–FLOOD, J.: Information science and information-related educational programs: their diversity and accreditation. = *Journal of the American Society for Information Science*, 39. köt. 5. sz. 1988. p. 318–321.
- [6] HURD, J. M.: Technology: an agent for change in education for information science. = *Uott*, p. 323–326.
- [7] ANDERSON, J. D.–BELKIN, N. J.–LEDERMAN, L. C.–SARACEVIC, T.: Information Science at Rutgers: establishing new interdisciplinary connections. = *Uott*, p. 327–330.
- [8] SETTEL, B.–MARCHAND, D. A.: Syracuse University School of Information Studies: a tradition of innovation. = *Uott*, p. 331–333.
- [9] WOODWARD, D.: Drexel University College of Information Studies: evolving programs, new connections. = *Uott*, p. 334–336.
- [10] LYTLE, R. H.: Information resources management: research, education and practice. = *Uott*, p. 337–339.
- [11] BELLARDO, T.: Options and trends in the training of information professionals. = *Uott*, p. 348–350.
- [12] BALL, M. J.–DOUGLAS, J. V.–LUNIN, L. F.: Informatics and education in the health professions. = *Uott*, p. 344–347.
- [13] COX, R. J.: Educating archivists: speculations on the past, present, and future. = *Uott*, p. 340–343.
- [14] OEN, C.–COOPER, M.: Professional identity and the information professional. = *Uott*, p. 355–357.
- [15] DOSA, M.: Has international education been politicized? = *Uott*, p. 351–354.
- [16] United Nations Scientific, Educational and Cultural Organization. *Harminozation of training in librarianship, information science and archives*. Paris, 1986.

(Bobokné Belányi Beáta)

A közművelődési könyvtár mint a szabad tanulás központja

A permanens tanulás korát éljük, egész életünkben tanulni kényszerülünk, intézményes vagy autodidakta formákban. A társadalom minden tagja számára biztosított a tanuláshoz való jog, és az ebből fakadó igény megnövelte a nem intézményes oktatási és tanulási lehetőségek használatát. A tanulás/tanítás folyamatába bekapcsolódtak az iskola mellett a különféle kulturális intézmények is, kibővíve az iskolán kívüli továbbképzés lehetőségeit.

A kérdés az, hogy milyen mértékben tud ebben közreműködni a közművelődési könyvtár, mint egy nyitott, sokféle önképzési lehetőséget kínáló, de intézményes-formális oktatást nem végző szervezet? Hagyományosan a könyvtár alapfeladatai közé soroljuk a tanítás/tanulás szabad, nem intézményi keretekhez kötött formáinak támogatását. Az utóbbi időben különösen az angolszász közművelődési könyvtárak hangsúlyozzák ezt a feladatot. Az ő ta-